

**BO'LAJAK OFITSERLARDA DEONTOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING
PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14218525>

*O'R QKA psixologiya va pedagogika kafedrası boshlig'i,
p.f.f.d (PhD) dotsent,*

Nodirjon Norkulovich Tolibov

Annotatsiya: *ushbu maqolada bo'lajak ofitserlarda deontologik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari hamda deontologik madaniyatni rivojlantirishda uchrayotgan muammolar va ularni bartaraf etish usullari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *ofitser, harbiy, deontologiya, pedagog, psixologik, mutaxassis, ta'lim, kompetensiya, kommunikativ, malaka.*

Аннотация: *в данной статье рассматриваются педагого-психологические особенности развития деонтологической культуры у будущих офицеров, а также проблемы, возникающие в развитии деонтологической культуры и пути их преодоления.*

Ключевые слова: *офицер, военный, деонтология, педагог, психологический, специалист, образование, компетентность, коммуникативный, мастерство.*

Abstract: *this article examines the pedagogical and psychological features of the development of a deontological culture among future officers, as well as the problems that arise in the development of a deontological culture and ways to overcome them.*

Key words: *officer, military man, deontology, teacher, psychological, specialist, education, competence, communicative, skill.*

Yurtimizda ta'lim sohasida olib borilayotgan hamda aniq maqsadga yo'naltirilgan davlat siyosati ijtimoiy taraqqiyotni ta'minlovchi ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. So'nggi yillarda ta'lim tizimi, shu jumladan, oliy harbiy ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayonlarini tashkil etishning huquqiy asoslarini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Bo'lajak ofitserlarda deontologik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini tadqiq etish maqsadida kompetensiya va kompetentlik tushunchalari, deontologik madaniyat va uning tarkibiy qismlarining mazmun-mohiyatini aniqlab olishimiz zarur.

Kompetensiya (lotincha so'z bo'lib, "erishaman, to'g'ri kelaman" ma'nolarini bildiradi) - subyektning maqsadni qo'yish va unga erishish uchun tashqi va ichki zahiralarni samarali birga tashkil qila olishga tayyorgarligi, boshqacha aytganda, bu subyektning muayyan

kasbiy masalalarni yecha olishga shaxsiy qobiliyatidir⁶.

N.M.Muslimovning fikricha, inglizcha “competence” tushunchasining lugʻaviy maʼnosi “qobiliyat” demakdir⁷.

N.V.Tarasova tadqiqotlarida “kompetensiya” tushunchasi “muammoni hal etish uchun bilim va vaziyat, bilim va harakat oʻrtasidagi aloqadorlikni taʼminlash imkonini beradigan bilim, qadriyat, layoqatlarga asoslangan umumiy qobiliyat” sifatida talqin etadi⁸.

K.D.Risqulova dissertasiyasida “kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalari mazmunan bir xil maqsadga qaratilsada, mohiyatan bir-biridan qisman farq qilishini taʼkidlaydi. Unga koʻra “kompetentlik” amaliy faoliyat bilan bogʻliq boʻlib, tajriba orqali bilim, koʻnikma, malakalarni namoyon etish darajasi, kompetensiya esa u yoki bu soha boʻyicha bilimdonlik⁹ sifatida taʼriflanadi.

M.O.Xoʻjayev tadqiqotlarida kompetensiya insonga hayotiy va kasbiy muammolarni hal qilish, shaxsiy va oʻz-oʻzini kasbiy jihatdan roʻyobga chiqarish imkoniyatini beradigan xususiyatlar toʻplami sifatida talqin etilib, shaxsda kompetensiyalar boʻyicha bilim qanchalik mos va toʻliq boʻlsa, shaxs shunchalik turli sohalarda sermahsul faoliyatni amalga oshirishga tayyor boʻladi¹⁰ deb xulosalanadi.

E.M. Korotkov kompetentlikni “shaxs faoliyatining maʼlum turlarida bilimlarni ishlatish qobiliyati, maʼlumot bilan ishlash koʻnikmalari” deb tushunadi¹¹.

E.F.Zeerning tadqiqotlarida kompetensiya va kompetentlik tushunchalari oʻrtasidagi farqlar quyidagicha tahlil etiladi: “bilim, koʻnikma va tajriba insonning kompetentligini belgilasa, ushbu bilim, koʻnikma va tajribani muayyan ijtimoiy- kasbiy vaziyatda qoʻllay olish shaxs kompetensiyasini ifodalaydi”¹².

I.A.Zimnyaya kompetentlikni bilimga asoslangan, intellektual va shaxsning ijtimoiy-kasbiy xususiyati sifatida shakllangan shaxsiy sifati deb ifodalaydi¹³.

Yuqorida keltirilgan tahlillardan xulosa qilishimiz mumkinki, “kompetentlik” amaliy faoliyat bilan bogʻliq boʻlib, tajriba orqali bilim, koʻnikma, malakalarni namoyon etish hamda shakllangan shaxsiy xislatlarni mehnat faoliyatida muvaffaqiyatli qoʻllay olish qobiliyati sifatida izohlansa, kompetensiya mutaxassisning oʻz sohasi boʻyicha olgan bilim, malaka, koʻnikmalari va qobiliyatini maʼlum sohada muvaffaqiyatli qoʻllay olishga oid bilimdonligidir.

“Deontologik kompetentlik” tushunchasi I.P. Slyusareva, K.K. Pashayan kabi tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida uchraydi. I.P. Slyusareva deontologik kompetentlik tushunchasiga quyidagicha taʼrif beradi: mutaxassis shaxsining shaxsiy va muvaffaqiyatga

⁶ Педагогический словарь / Под. ред. В.И.Загвязинского, А.Ф.Закирова. - М.: Академия, 2008. - 337 с.

⁷ Muslimov N.A. Kasb taʼlimi oʻqituvchisini kasbiy shakllantirishning tazariy-metodik asoslari: Dis. ... d-ra ped. nauk. - Toshkent, 2007. - 315 b.

⁸ Tarasova J.B. Профессиональная компетентность как структурный компонент личности // Журнал прикладной психологии. - М., 2005. - № 4. - С. 45-50.

⁹ Risqulova K.D. Boʻlajak ingliz tili oʻqituvchilari sotsiologik kompetentligini shakllantirish tizimi: Ped. fals. d-ri ... Dis. - Toshkent, 2017. - B. 21-22.

¹⁰ Xoʻjayev Munis Otaboeyevich. Pedagogika oliy taʼlim muassasalari kursantlarida gʻoyaviy-mafkuraviy kompetentlikni rivojlantirish. - Pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. - T 2021. - 142 b. - 30 bet.

¹¹ Коротков, Э.М. Управление качеством образования: учеб. пособие для вузов / Э. М. Коротков. - М.: Академический проект: Мир, 2006. - С. 209.

¹² Зеер, Э. Ф. Компетентный подход / Э.Ф. Зеер, И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. - 2006. - № 8. 66 стр.

¹³ Зимняя И.А. Ключевые компетентности как регулятивно-целевая основа компетентного подхода в образовании. - М., 2004. - 42 с.

yo'naltirilgan deontologik bilimlari, ko'nikmalari, muhim deontologik fazilatlar mavjudligi tufayli ichki (kasbiy) va tashqi (ijtimoiy) muhit bilan samarali munosabatda bo'lishga imkon beradigan xususiyat; K.K. Pashayan ushbu tushunchaga kasbiy axloqiy ideallar va qadriyatlar bilan belgilanadigan bilimlar, dunyoqarash va axloqiy qadriyatlar tizimi deb ta'rif beradi¹⁴.

Bakalavrlarning tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan umumiy talablarga ko'ra: bo'lajak ofitserlari uchun fuqarolik jamiyatining dolzarb masalalarini tushuna olishi, dunyoqarash bilan bog'liq falsafiy bilimlarga tizimli ega bo'lishi, mustaqil tahlil qila olishi, harbiy-kasbiy faoliyatida ularni hisobga ola bilishi, harbiy-kasbiy faoliyatiga oid hujjatlar va ishlar mohiyatini tushunishi, axborot yig'ish, saqlash, qayta ishlash va ulardan foydalanish usullarini egallagan bo'lishi, o'z kasbiy faoliyatida asoslangan qarorlar qabul qila olishi, raqobatbardosh harbiy va umumkasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishi, yangi bilimlarni mustaqil egallay bilishi, o'z ustida ishlashi va mehnat faoliyatini ilmiy asosda tashkil qila olishi kabi talablar belgilab berilgan.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki bo'lajak ofitserlarda deontologik madaniyatni rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar motivasion, kognitiv-deontologik, refleksiv, tashkiliy-kommunikativ, qadriyatli komponentlarning o'zaro ta'sir ko'rsatish darajasining doimiy barqarorligi va qayta aloqasi dinamikligini hisobga olish asosida aniqlashtirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bentham J. Deontology, Bentham J. Deontology together with a table of the Springs Article of Utilitarianism. Oxford: Clarendon Press, 1983 p-121.
2. Беспалко В.11.Педагогик технологияларнинг таркибий қисмлари. М. Педагогика. 1989. -192б.
3. В.Ходжыев.Умумий педагогика nazariyasi va amaliyoti. Т.2017.
4. Davleshin M.G Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi Т. "O'zbekiston" 1999. - 29b.
5. Egamberdiyeva N. ijtimoiy pedagogika. A.Navoiy kutubxona nashriyoti, 2009. - 232b.
6. Элконин Б.Д. Понятия компетентности с позиции развивающего обучения. М .2002. с. 52.
7. Farobiy A.N. Baxt-saodatga erishish haqida risolalar to'plami. M.M.Xayrullayev muharrirligi ostida.Toshkent., "Fan", 1975. - 76b.
8. Gilford J.P. Intellect modeli tarkibidagi ba'zi o'zgarishlar. Ta'lim va psixologik o'lchov, 1988 yil 1-4. 48 b.

¹⁴ Костомарова Е.В. Сущность и содержание деонтологической компетентности студента-медика: «Науки об образовании». - 2013. - 112 с.